

A HIT MEGNYILVÁNULÁSÁNAK KÉRDÉSEI

KRÁNITZ Mihály*

1. A hit az Újszövetség világában

Az evangéliumokból is értesülünk arról a vitathatatlan történeti tényről, hogy Jézus korában a zsidóságon belül sokszor különböző gondolkodási csoportok és irányzatok álltak egymással szemben. Az írástudók, papok, farizeusok, szadduceusok, zelóták, esszénusok, a qumráni közösség követői, apokaliptikus nézeteket hirdető, hellenisták, keresztelőmozgalmak léte igazolják a különféle irányultságok sokféleségét. Vajon ki minősült „Izrael igaz fiának” ebben az összetett szellemi környezetben? Volt-e egy mindenki által megtapasztalható hit, egy „általános judaizmus”? Ez nem mutatható ki egységesen a különböző hitek, meggyőződések, nézetek, életmódváltozatok között, amelyek meghatározták az I. század világát.¹

A szellemi mozgások között azonban mégis fellelhető volt néhány szilárd alapkő a választott nép magatartásában:

- az egyetlen Istenbe, Izrael Urába és minden ember (azoké is, akik őt nem ismerik) Istenébe vetett hit;
- a világ Ura kiválasztotta Izraelt, mint tulajdonát, mint papi királyságot és szent nemzetet (Kiv 19,5–6);
- a nép elfogadta a szövetséget és az ebből fakadó parancsokat: „amit az Úr parancsol, azt követjük és megtartjuk” (Kiv 27,4);
- ezeket a parancsokat meg lehetett tartani, de figyelmen kívül is lehetett hagyni, és ezért lehetnek igazak és bűnösök.

* Egyetemi tanár, PPKE HTK.

¹ Piero STEFANI: La proposta di Gesù e le certezze di fede dei suoi contemporanei. *Credere Oggi*, n. 254. (2023/2.) 79–80.

Kevésbé közös módon, de léteztek kultuszhelyek a bűnök kiengesztelésére, és olyan módok, amelyek által az Úr bírói méltóságát kinyilvánította, és Úrként mutatta meg önmagát a jelen és az eljövendő világnak is a Messiás által.

Jézus tanítása és kortársainak hitfelfogása megközelítőleg ezekben a keretekben helyezhető el. A közös eredet és az evangélium üzenetének eredeti szempontjai az írástudókkal, a farizeusokkal és a szadduceusokkal nem ritkán polemikus beszédeiben nyilvánulnak meg. Találunk azonban olyan helyeket is, ahol Jézus egyedül a tanítványokhoz intézi szavait. Tanításának összegzése a „hegyi beszédben” (Mt 5–7) található, mely közvetlenül visszautal Isten parancsolataira. Itt azonban nem egy szakításban mutatkozik meg a különbség, hanem inkább az értelmezések eltérésében.

Az azonos hit bizonyosságát a különbözőség hangsúlyozásával a főparancs értelmezésében találjuk. A három szinoptikus evangéliumban eltérőek a hangsúlyok is (Mt 22,34–40; Mk 12,28–34; Lk 10,25–28). Lukács kivételével ez a perikópa a halottak feltámadásáról szóló rész után következik Jézusnak a szkeptikus szadduceusokkal folytatott vitája után (Mt 22,23–33; Mk 12,18–27). Máténál inkább előtérbe kerül a polemikus légkör, mert a szadduceusokkal ellentétben a farizeusok hittek a feltámadásban (vö. Mt 22,23; ApCsel 23,6–8). Már csak ezért sem beszélhetünk közös hitről a zsidóságon belül, míg a kereszténység számára ez természetesnek tűnik.

Az elbeszélésben a szadduceusok úgy látják, hogy Jézus a farizeusok nézeteihez áll közelebb, ezért kételkednek benne. Miután a farizeusok „értésültek róla, hogy a szadduceusokat is elhallgattatta” (Mt 22,34), más módot keresnek, hogy próbára tegyék. Máténál Jézus a válaszában összeköti az istenszeretetet (MTörv 6,5) a felebarát szeretetével (Lev 19,18), de még nem nyitja meg a párbeszédet. A mátéi változatban, úgy tűnik, hogy a beszélgető partnerek egységre jutottak. A Márk-evangélium esetében azonban már nem látjuk a farizeusokat és nem érzékeljük a vita légkörét sem. A főszereplő egy írástudó, aki „látta, milyen találóan megfelelt a szadduceusoknak” (Mk 12,28). Az írástudó, úgy tűnik, osztja a farizeusok felfogását, bár velük ellentétben így teszi fel a kérdést: „Melyik az első a parancsok közül?” Erre Jézus a Sömá, Israel imát idézi (vö. MTörv 6,4–9), majd hozzákapcsolja a felebarát szeretetét (vö. Lev 19,18), végül hozzátesz egy mondatot, hogy ezeket egyesítse: „Ezeknél nincs nagyobb parancs” (Mk 12,31). A Sömá nem Izrael kijelentése, hanem Isten akaratának megnyilvánulása Izrael felé. Az Úr szeretete az egyetlen Isten felismerése. A hívő magatartása az engedelmes szeretet, az őszinte és tudatos meghallgatás, így kapcsolat van az engedelmesség és a meghallás között („Halld, Izrael, az Úr, a mi Istenünk az egyetlen Úr, szeresd Uradat, Istenedet”, Mk 12,29–30).

Lukácsnál ettől eltérőek a körülmények. A főszereplő egy írástudó, aki próbára akarja tenni Jézust a következő kérdéssel: „Mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?” Jézus erre így válaszol: „Mi van megírva a törvényben? Hogyan olvasod?” Az írástudó ekkor összekapcsolja az isten- és emberszeretetet. Ez alkalommal – ellentétben Márkkal („Valóban jól mondtad, Mester”, Mk 12,32) – Jézus dicséri meg a kérdezőt („Helyesen feleltél”, Lk 10,28), majd azonnal hozzáteszi: „Tégy így, és élni fogsz” (Lk 11,28). Ezt követi az irgalmas szamaritanusról szóló történet, amely a hitből fakadó emberi cselekvés példája.

Az evangélisták szándéka, hogy döntésre szólítsák fel az olvasót, hogy a tanítás vajon egy új törvény-e, és értelmezni lehet-e a Tóra messiási felfogásaként. Jézus újdonsága valójában abban áll, hogy egyes szám első személyben nyilatkozik meg, nem pedig úgy, mint a mestere nevében szóló tanítvány. A látszólag eltérő részletek ellenére világos, hogy Jézus nem a régi törvényt helyettesíti egy újjal, hanem beteljesíti a törvényt és a prófétákat. Az „én pedig mondom nektek” egy olyan kijelentés, amely nem emberektől származik (Mt 21,25). Ez a hit szempontjából is döntő fordulat, mert – ahogy Szent Ireneusz is mondja – „[Jézus] önmagában minden újdonságot elhozott”.²

2. Hit és kétség egyidőben: egy csodás gyógyulás története

A vallási megnyilvánuláshoz, – mivel az mindig egy emberi magatartás – természetesen módon tartozik hozzá a kételkedés. Jézus nyilvános működése során számtalanszor találkozott tanítványai és követői részéről a hitbeli kétségekkel. A Márk-evangéliumban hallunk egy megszállott gyermek meggyógyításáról, amikor egy apa Jézus elé viszi a fiát, akit nézete szerint „egy néma lélek szállt meg” (Mk 9,17).

Az elbeszélés elején azt olvassuk, hogy Jézus a színeváltozás hegyéről visszatérve tanítványai körül nagy népsokaságot lát, és írástudók vitatkoztak velük. Ő maga épp az isteni „szférából” – Tábor-hegyéről – lép vissza a teremtett világ valóságába, a Mózes-szel és Illéssel való beszélgetését követően az emberi, földi adottságok közé. A három tanítvány – Péter, Jakab és János – szinte magán

² IRENAEUS: *Adversus haereses*, IV, c. 34, n. 1., PG 7, 1083. (*Omnem novitatem attulit, semetipsum afferens.*) Ld. még Ferenc pápa tanítását: „A megújított igehirdetés a hívőknek – még a langyosoknak és a hitüket nem gyakorlóknak is – felkínálja a hit új örömét és az evangelizáció termékenységét. [...] Szent Iréneusz is mondta: »[Krisztus] eljövételével magával hozott minden újdonságot«. Ő a maga újdonságával mindig képes megújítani életünket.” Vö. FERENC pápa: *Evangelii gaudium – Az evangélium öröme kezdetű apostoli buzdítása*. Budapest, SZIT, 2014. 10–11., 11. pont.

kívül van, amikor Jézus átváltozott előttük. Valódi hitélményben részesülnek, és valamiképpen elővételezik az örök boldogságot: „Jó nekünk itt lenni” – kiált fel Péter (Mk 9,5). Jézus és az apostolok tehát ebből az emelkedettségből és hit-tapasztalatból jutnak el ismét a korábbi helyszínre, ahol Jézus a tanítványokhoz fordulva kérdezi: „Miről vitakoztok?” (Mk 9,16). A beteg fiú apja beszámol arról, hogy a tanítványok nem tudták kiűzni a gonosz lelket, mire Jézus így válaszol: „Ó, te hitetlen nemzedék!” (Mk 9,19).

Jézus tudja, hogy mit fog tenni, és tudja azt is, hogy a csoda egy erőmegnyilvánulás, Isten jelenlétének igazolása, s egyúttal az ő isteni eredetének bizonyítéka. Korábban a tanítványok – de az apa is – Mesternek nevezik Jézust (Mk 9,5.17), aki itt igazi orvosként fordul a bajbajutott felé. Először tájékozódik és értesül a tanítványok sikertelenségéről, majd szinte váratlanul kijelenti: „Ó, te hitetlen nemzedék, meddig maradjak még körödben? Meddig tűrjelek benneteket?” (Mk 9,19). Minden emberi tehetetlenség mögött a hit gyengesége húzódik meg, amely elsősorban a lelki betegség előidézője. Az apa, miután leírta gyermeke helyzetét, drámai hangon kérleli Jézust: „Ha valamit tehetsz, segíts rajtunk, és légy részvéttel irántunk” (Mk 9,22).

Ez a mindenkori ember vágya, aki léte mélyén átéli a kiszolgáltatottságot és a tehetetlenséget. Jézus pedig, aki a mindenható Isten küldötte, visszakérdez: „Ha valamit tehetsz?”, majd hozzátézi: „Minden lehetséges annak, aki hisz” (Mk 9,23). Jézus kérdő válaszával az apa, de valamennyi körülötte álló szemét és szívét kezdi nyitogatni arra a természetfölötti látásra és gondolkodásra, ami az Istenben bízó ember sajátja. Ezt képviselte Ábrahám is a választott nép születésének kezdetén. Az ő magatartását összegzi így a kinyilatkoztatás: „Hitt az Úrnak, ő pedig beszámította neki megigazulásra” (Ter 15,6). Ezért is szól így az aggódó apához Jézus: „Minden lehetséges annak, aki hisz” (Mk 9,23). Ekkor az apa felkiált: „Hiszek, segíts hitetlenségemen!” (Mk 9,24).

Ez a mai ember megnyilatkozása, mivel mindannyiunkat meghatároz akár egy esemény, a környezet, a neveltetésünk, s ezért a hit bennünk nem egy statikus valóság, hanem olyan valami, amiért szüntelenül meg kell küzdeni, ahogyan ez a megszállott gyermek apja esetében is látható. Jézus ismeri az embert, s nem szorult rá, hogy bárki is felvilágosítsa az emberről, „*tudta, mi lakik az emberben*” (Jn 2,25). Jézus végül meggyógyítja a gyermeket, ráparancsol a tisztátalan lélekre, hogy távozzon belőle, mert számára ehhez elég volt a gyermekéért aggódó apa törekeny hitének a megtapasztalása.

3. Az evangéliumi modellek hatása a nevelésben

Közösségvezetők, katekéták, nevelők, szülők, tanárok egyaránt szembesülnek a hit átadásának folyamatában Jézus tanításának személyiségformáló erejével. Az evangéliumokra való utalás során két modell emelkedik ki: először a Jézussal való személyes találkozás fontossága, a másik pedig a tanúságtétel jelentősége. A vizsgált történetben mind a kettő különös módon jelen van, mely korunkban is alkalmazható a hitre való nevelés során. Az első modellnél azt látjuk, hogy amíg nem történik meg a Jézussal való személyes találkozás, addig a tanítványok tehetetlenül állnak a gyógyításra váró beteg gyermek előtt. Amikor Jézus megjelenik, egy párbeszéd alakul ki, és ez nagymértékben érinti az emberben csíraszerűen meglévő bizalmi állapotot, amely a párbeszéd során növekedésnek indul. A mindennapi találkozásainknál is ez a döntő, hogy legyenek helyzetek a személyes megnyilvánulásra, a tanúságtételre és ez indítsa el azt a kegyelmi átalakulást, amely a hit felé fordítja a keresőt.

Ebben a helyzetben nagyon fontosak az igazság szavai, amikor mindkét fél, a kérdező és a válaszoló is megfogalmazhatja legmélyebb érzéseit. A másik modell, amely az oktatásban és a nevelésben is előremutató, a hit tanúinak felbecsülhetetlen hatása. Az előbbi gyógyítástörténetben a tanítványok még nem jutottak el arra a szintre, mely képes lenne erőt és gyógyulást adni a beteg rászorulónak, viszont Jézus megmutatja ezt a feltétlenül szükséges magatartást is, és itt a mai oktatókra és nevelőkre is gondol, akiknek ugyancsak fontos a hit és a lelki élet növelése. Ehhez az elkötelezettséghez tehát szükséges – ahogy Jézus fogalmaz – „az imádság és a böjt” vállalása (Mk 9,29).³

4. A keresztény élet paradigmái korunkban

A mai összetett társadalomban számos kihívással kell szembenézni, de különösen a fiataloknak, akik ennek a globális világnak természetes lakói, így a „külső” hatások, amelyek lehetnek akár hitellenesek is, könnyen elterelhetik figyelmüket az élet nagy kérdéseiről. Egyfajta magány is fenyegeti őket, mert feloldódnak a modern technikai eszközök kínálta lehetőségekben. A kapcsolatok keresése ezáltal több erőfeszítést igényel az emberi létezés individualista közegében. A kereszténynek mindig választania kell, hogy mi szerint határozza

³ Az evangéliumi modellekről a hitoktatásban ld.: Rita BICHI – Paola BIGNARDI: *Il futuro della fede nell'educazione dei giovani. La Chiesa di domani*. Milano, Vita e Pensiero, 2018. 53–84.

meg életét. Napjainkban a hagyományokkal való szakítás, a családi kapcsolatok gyengülése fontossá teszi a „*Nincs emberem*” (Jn 5,7) sürgető vészkiáltásra adott választ.

A szociológus Zygmunt Bauman (1925–2017) a fogyasztás kategóriája alapján mutatja be a dolgokkal, a világgal és a valósággal való kapcsolatunkat. Korábban létezett a „dolgozók alkotó társadalma”, a tömegek korszaka, a meghatározó szabályrendszer és az erős közéleti hatalom. Mindez biztonságot, szilárdságot és tartósságot adott az időben élő emberi közösségnek. Ma ezzel ellentétben egy „tudatos társadalomban” élünk, ahol az egyén a pillanatnyi örömeiket keresi, és mégsem lesz boldogabb, hanem csak az elődöknél „többet fogyasztó”.⁴ A hit nehezen fér bele a mindennapokba ott, ahol még a lelki tapasztalatokat is a fogyasztás logikája határozza meg, amely a minél több pozitív érzést állítja előtérbe, melyet egy boldogabb élettel azonosít.

Ez a felfogás kísérletezésre szólítja fel az egyént, hogy előítéletek nélkül próbáljon ki mindent az életében. Ha a személyek ezeket a lehetőségeket kihasználják, tulajdonképpen visszaélnék vele, és az egyén képes lesz arra, hogy ezeket a tapasztalatokat összekösse, és megélje a történelmet. Ám az életet így csak részleteiben, nem pedig egészében képes megragadni, amely így egyre inkább „folyékony” lesz. A hit éppen ellenkezőleg, vállalva az idők okozta változásokat, kész arra, hogy a tapasztalatokat értékelje, és felfedezze, hogy az élet eredeténél van valaki, aki őt hívja és várja. A hívő ember feladata, hogy Istennek a világban való jelenlétét hirdesse, az életre mint hivatásra tekintsen, nem pusztán egy olyan tervre, melyet mindenki maga állít össze. Emellett önmagával összefüggésben az élet helyes irányát keresi, amelyben felfedez egy olyan új nézőpontot a saját életével kapcsolatban, amelyet hivatásként élhet meg.⁵

5. A hit kérdése az értelmesség kérdése

Zygmunt Bauman arra a kérdésre, hogy mi lesz az ember jövője, egyszerűen így felelt:

„Az ember jövője emberi, mindazokkal a reményekkel, tévedésekkel, megpróbáltatásokkal, melyek az »emberiség« fogalmát

⁴ Erről lásd: Zygmunt BAUMAN: *Consumo, dunque sono*. Roma–Bari, Laterza, 2007.; és Zygmunt BAUMAN: *Futuro liquido. Società, uomo, politica e filosofia*. A cura di Emma PALESE. Milano, Albo Versorio, 2014.

⁵ Vö. M. PIROVANO: Paradigmi di vita cristiana. In BICHI–BIGNARDI i. m. 85–86.

alkotják. Francis Fukuyama (1952–) a történelem végéről szól, amelynek oly sok értelme volt: »A történelem az emberi fajjal fog véget érni, és nem egy pillanattal korábban, ezért jogosan beszélhetünk a 'jövő' végéről. A modern korban őseink a 'jövő felé' éltek, a jövőre vetítés vezérelte a jelent. Kortárs társadalmunk tagjai azonban ilyen jövő nélkül élnek. Taszít minket a mai nap hiánya, hanyagok vagyunk, és nem vagyunk tudatában annak, hogy mi jön helyette.«⁶

Alistér McGrath (1953–) észak-ír anglikán teológus szerint a posztmodernizmus elutasítja az objektív, lényegében megismerhető igazság keresését. Nem hisz abban, hogy fellelhető egyfajta teljesség és egység, s így a világ megismerhető lenne. Ez a gondolkodás egy bizonyos kulturális létformát képvisel, és valójában az igénytelenség és a kétségbeesés beismerése. Nincs igazság, csak igazságok vannak, nincs végső ok, csak okok vannak, nincs kiváltságos civilizáció, kultúra, hit, norma vagy stílus, csak kultúrák, hitek, normák és stílusok sokfélesége van. Nincs olyan kiváltságos nézőpont, ahonnan minden más látható. Nincs *metanarratíva* – a dolgoknak olyan elsőrendű, mindent átfogó elrendezése, mely lehetővé teszi a valóság totális látását.⁷

Bár posztmodern korunkban a kétség mind antropológiai, mind megismerési szinten jelen van az emberi tapasztalatban, ennek még sincs abszolút jellege, így ez inkább egy lehetőség, mely a bizonyosság nyomában további kutatást feltételez: „Aki semmilyen ténybeli adottságban nem biztos, nem lehet biztos saját szavainak az értelmében sem. Aki mindenben kételkedik, még arra sem jut el, hogy kételkedjen. Már a kételkedés játéka is feltételezi a bizonyosságot”,⁸ ez azt jelenti, hogy a kérdéseink és a mi kételyünk, hogy bizonyos tételek mentesülnek a kétségektől, mintha ezek lennének azok a forgópontok, amelyeken a többiek mozognak. Más szóval: tudományos kutatásunk logikájának része, hogy bizonyos dolgokat valójában nem kérdőjelezünk meg.

⁶ BAUMAN (2014) i. m. 44.

⁷ Alistér McGRATH: *Az ateizmus alkonya. A hitetlenség térhódítása és hanyatlása a modern világban*. Budapest, SZIT, 2008. 206–207.

⁸ Vö. Ludwig WITTGENSTEIN: *Della certezza (Über Gewissheit)*. 1940–1951. 22., 54. Magyarul: Ludwig WITTGENSTEIN: *A bizonyosságról*. Budapest, Európa, 1989.

6. Hit és kétség a teológiában

A hívő embernek a hit megfogalmazásánál maga a hit ad magyarázatot, mert szinte ez az egyetlen fogalom, amelyet a Szentírás tételeken magyaráz: „A hit szilárd bizalom abban, amit remélünk, meggyőződés arról, amit nem látunk” (Zsid 1,1). A „hit és a kétség”, úgy tűnik, nem fér meg egymás mellett. A kérdés helyes megközelítéséhez az alapvető emberi adottságokat kell figyelembe venni, hogy világosan lássuk, mit is jelent a hit erénye, és azt is, milyen körülmények között születik, illetve növekszik. A *Katolikus Egyház Katekizmusa* világosan állítja, hogy „az első parancs azt kéri tőlünk, hogy gondosan és éberrel tápláljuk és őrizzük meg hitünket, és vessünk el mindent, ami vele ellenkezik”.⁹ A hit elleni bűnök között a szándékos kételkedés és a hitetlenség nyilvánul meg, melyek különböző okok miatt léphetnek fel, mint például a hit homályossága vagy az igazság elfogadásának szándékos megtagadása.

Rino Fisichella érsek (1951–), az Evangelizációs dikasztérium proprefektusa, korábban az Új Evangelizáció Pápai Tanácsa elnöke, és a Pápai Gergely Egyetem tanára a hit radikális voltát hangsúlyozza, amely „nem enged a kétségnek vagy a bizonytalanságnak, csak az elfogadó bizalomnak, mert mindennek eredeténél az Isten szeretete áll”.¹⁰ A hit tehát ellentétes a kétségekkel, és a tiszta bizonyosság állapotában él, és nem annyira egy értelmi folyamatra, mint inkább a szeretet dinamikájára vezethető vissza: „A hit megszűnne szeretet nélkül, ha szüntelenül a kétely zsarolása veszélyeztetné, míg a szeretetben való megmaradása a bizonyosság és az igazság állapotát biztosítja”.¹¹ Isten szeretetének igazsága és bizonyossága teszi elfogadhatóvá ezt a szeretetet, és erősíti a hit bizonyosságát, mely csakis ezáltal mentesül a kétségek fenyegetésétől.

Mindezek alapján Fisichella a hittel kapcsolatban egy „létbeli bizonyosságról” beszél:

„Istenben vagy hiszünk, vagy nem hiszünk; a közömbösség semleges álláspontja nem létezik, mert akkor mindig a bizonytalanság és a kétség körében maradna az egyén anélkül, hogy megtalálná ennek értelmét. A hit ellenben egy gyökeres elhatározás, máskülönben nem lenne valóságos hit Jézus Krisztusban. Mindazonáltal

⁹ *A Katolikus Egyház katekizmusa*. Budapest, SZIT, 2002. 543. 2088 pont.

¹⁰ Rino FISICHELLA: *La fede come risposta di senso. Abbandonarsi al mistero*. Milano, Pauline, 2005. 11–12.

¹¹ Uo. 62.

egy ilyen döntés nem nélkülözheti a megfelelő ismeretét annak, aminek választására elhivatást kapunk.”¹²

Itt a kétség mint bizonytalanság szemben áll a hittel mint bizonyossággal, a létezés fokozatain az értelmi ráतालálás szintjén. Ebben az esetben a hit az egész személy szeretet-elhatározása, mely egy ismeretet is magában foglal. Egyfajta változás figyelhető meg a hit bizonyossága és igazsága összefüggésében, a szeretet létbeli és az értelem intellektuális azonossága között. Fisichella végül is kijelenti, hogy a hit cselekedete, melyre meghívást kaptunk és amellyel teljesen átadjuk magunkat Istennek egy olyan beleegyezéssel, mely nem enged kétségeket, mégis olyan kockázat, amelyhez bátorság kell.¹³

Bár a hit természeténél fogva – a megismerés szintjén – összeférhetetlen a kétséggel (mivel ez egy olyan beleegyezés, amely nem fogad el kételyeket), valójában – a létezés szintjén – el kell ismerni, hogy a kockázat (vagyis egy nem bizonyosság) a hit részeként van jelen. Vagyis nem lehet mentes kétségektől, bizonytalanságoktól, mert ha az lenne, akkor elveszítené jellegzetes identitását. A megismerés világában a kétség, amely bizonytalanságot és az élet igazságairól való kételkedést jelenti, nem állítható a hit teológiai fogalmáról, mely éppen az élet igazságainak a bizonyosságát képviseli a már említett tízparancsolat első kijelentéséhez visszatérve a szeretet megnyilvánulásával („szerezd Uradat, Istenedet”, vagyis higgy Istenben), megelőzve az értelmileg is felfogható tartalomba való tényleges beleegyezést. Míg antropológiai oldalról a kétség az élet bizonytalanságát jelzi, a teológiai hit ezzel ellentétben egy sajátos határozottságot és megbízhatóságot nyújt. A hittel összefüggésben ezért nem annyira kétségekről, mint inkább kockázatról, ámulatról, csodálkozásról, a hit útján való vitáról és kutatásról kell beszélni.¹⁴

¹² Uo. 128.

¹³ Uo. 172.

¹⁴ Raffaele MAIOLINI: Fede e dubbio in teologia. Una non facile explicatio terminorum. *Credere Oggi*, n. 254. (2023/2.) 9–20.

